

**ТУРИЗМ І ПРИРОДООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ УГКЦ
(30-ті роки ХХ ст.): ДОКУМЕНТИ І МАТЕРІАЛИ**

Досліджується природоохоронна діяльність у Галичині УГКЦ у 30-х роках ХХ ст. Вивчено один з аспектів господарювання УГКЦ у маєтності Перегінсько: туризм та охорона природи довкілля. Доведено, що УГКЦ тісно пов'язувала туристичну діяльність із природоохоронною, оскільки таке поєднання двох аспектів господарської діяльності церкви сприяло формуванню екологічної й духовної культури нації.

Ключові слова: охорона природи, туризм, УГКЦ, маєтність, екологічна та духовна культура, нація.

Українська греко-католицька церква (УГКЦ), як національна церква, віддзеркалює історію свого народу. Упродовж віків, з моменту утворення й до сьогодні, вона була виразником його духовності й національної свідомості.

Довгі роки радянська історіографія доводила, що УГКЦ, як ворог і визискувач рідного народу, з метою власного збагачення постійно проводила антинародну, ворожу діяльність, направлену на гноблення простого люду й експлуатацію рідної землі [4,6,7]. Сьогодні багатьма науковцями [5,8,9,11,12] спростовано й переконливо доведено помилковість подібних тверджень. Проте саме природоохоронна діяльність УГКЦ випала з поля зору українських істориків; діяльність церкви в такому напрямі практично не вивчалася. Тому постала необхідність дослідити господарську діяльність УГКЦ саме в аспекті ощадливого використання природних ресурсів краю й природоохоронного ведення господарства на землях своїх маєтностей.

Споконвіків УГКЦ володіла в Галичині значними земельними наділами – маєтностями, господарюючи на яких, одержувала відповідні прибутки, за рахунок чого й могла проводити свою подальшу різноманітну діяльність (духовну, душпастирську, наукову, освітянську, культурно-просвітницьку, меценатську і т.д.).

Одним з аспектів такого господарювання була туристична діяльність УГКЦ в маєтності Перегінсько. Володіючи тут понад 34 тис. га земельних угідь, церква плідно поєднувала туристичну діяльність і охорону природи довкілля. Мальовничі краєвиди Горган, джерельні лікувальні води й чисте гірське повітря сприяло розвитку туризму в цьому куточку Карпатських гір.

У першу чергу Центральна адміністрація маєтностей церкви в довіллі селища Осмолода створила ряд природних заповідників, першим із яких був Кедровий заповідник, організований у 1934 р. в урочищі “Льонинське Яйце” з метою охорони сосни кедрової європейської, або карпат-

ського кедра, чи кедрини, як її називали місцеві жителі, що мала міцну й надзвичайно оригінальну текстуру деревини й високо цінилася на міжнародному ринку [1, с.141]. У наступні роки (з 1935 по 1938) тут було виділено ще ряд заповідників, як-от Ялицевий, Сосновий, Буковий, Ставок “Нивка”, урочище “Підльоте” й інші, які планувалося незабаром об’єднати в один заповідний комплекс – Український національний парк природи [2, с.183–184].

У процесі створення цих природних заповідників спеціалістами маєтності Перегінсько багато робилося в першу чергу для зручності туристів, відпочивальників і всіх відвідувачів, які приїздили сюди на відпочинок чи лікування. Зокрема, ще при організації першого заповідника – Кедрового, в архівних матеріалах УГКЦ за 1933 р. знаходимо ряд застережень і правил щодо поведінки туристів на теренах заповідника: “...Вступ до заповідника чужим дозволений був би лише за окремим дозволом Хвальної Управи або завідуючого її господарським округом. Заборонений був би туди доступ від 10 вересня до 10 жовтня в році в часі рикевиська. Не від речі буде мати на увазі найближчу околицю заповідника та плаїв ведучих до нього і привести їх до як найбільшого порядку...” [1, с.186].

26 червня 1935 р. від Центральної адміністрації маєтностей УГКЦ у Львові поступає в Управу столових дібр церкви с.Перегінсько вказівка: “... Заготовлену у Львові таблицю до кедринового заповідника ім. Адр. Шептицького доручаємо умістити її при колійці на початку дороги, що веде до заповідника... Доручаємо на біжучий сезон пристроїти достаточо ловецький домок на Яйці і упорядкувати околицю домика, щоби відвідуючі заповідника віднесли сильне враження з побуту в нім. Слід в домику умістити ситуаційний плян заповідника, кілька світлин із заповідника, книгу імен відвідуючих...” [1, с.125].

Для того, щоби прокласти дорогу туристам до високогірних плаїв, 16 березня 1936 р. Центральна адміністрація маєтностей церкви у Львові звертається до Воєводського уряду в Станіславі по дозвіл на розчистку під’їзної дороги: “... З року на рік що раз більше розвивається високогірна туристика в Карпатах і має до покорення багато трудностей головно в Горганах із-за недостачі відповідних плаїв, що лучилися би одні верхи з другими і з вихідними пунктами долини. Щоби хоч в частині зарадити цьому, доручили ми Управі маєтності Перегінсько приготувити в терені найкорисніший вихід з долини ріки Молода на верх Молода 1724 м і з долини потока Чорна Ріка на верх Попада 1743 м. В однім і другім випадку вихідний плай мусить пройти понад охоронним лісом, необхідно буде прорубати смугу довжини 6–7 км ширини 2 м. Маємо честь просити Високий Воєводський Уряд зволити нам дати дозвіл на поруб жерепу... виключно для цілей туристичних” [1, с.76].

Питання туристичного облаштування території осмолодських лісів не одноразово розглядалися в Управі столових дібр у селищі Перегінсько та в Центральній адміністрації маєтностей УГКЦ у Львові на чергових виробничих нарадах, різноманітних засіданнях, конференціях. Зокрема, на третьому засіданні комісії охорони природи, що відбулася 18 серпня 1936 р. у с.Підлюте біля Осмолоди, було складено план організації території: "... Інспектор інж. А.Мельник намічає дальшу працю Комісії ...в маєтності Перегінсько ... стають перед нею і Митрополією ось які завдання:

1. Почати працювати над творінням заповідників: яворово-ильмового, високого торфовища, скального на Соколі.
2. Докінчити праці запропоновані заповідників.
3. Поставити орієнтаційні таблиці на стежках до заповідників і вивіски при самих.
4. Повести догідні стежки до заповідників. В першу чергу запропонувати плай до ялиново-кедрових партій заповідника на Яйці.
5. Закінчити картографічні праці заповідників і збірку світлин кожного заповідника.
6. Піддати науковим дослідям заповідники і видати монографію про заповідники Перегінської Пуші.
7. Розширити збірку природничих експонатів в Осмолоді в музеї Горганської верховини..." і т. д. [1, с.84].

Значну увагу Центральна адміністрація маєтностей УГКЦ у Львові приділяла рекламі туристичних природних об'єктів Осмолоди. Зокрема, у статті "Столові добра Галицької Митрополії", підготовленій адміністрацією до друку в Сільськогосподарській Енциклопедії, автори пишуть: "Найбільший інтерес представляє маєтність Перегінсько під туристичним оглядом і спортовим взагалі... В маєтності мають свої станції товариства "Плай", "К.Л.К.", "Пласт", "Вакаційна Оселя"... На території маєтності лежить звісний живець Підлюте, ведений від ряду літ проф., др.Панчишином з сірчано-йодовим жерелом "Андрій". В живці "Підлюте" є цінна кедринова палата. Замітне Перегінсько під краєзнавчим оглядом супроти ряду заповідників у високогірському пасмі Горганів. Зорганізовані чи теж в стадії організації є заповідники: кедриновий на Яйці о поверхні 255 га пралісу на Овулі, ялицевий в Котелці, ильмово-яворовий в Шумлечім, сосновий в Сиглосі, буковий в Звиннім, попри високогірські 3 стави, торфовища і скельні резервати. Має маєтність і сліди по історичних пам'ятках в самім Перегінську і околиці Сергів, Чурикіж, Радава, Анголів, здебільше руїни колишніх монастирів" [1, с.83].

Серед архівних матеріалів знаходимо й цікаву рекламну інформацію для туристів: "Підлюте. Гірський живець купелеве заведення і лічниця в Горганах над річкою Лімницею на висоті 700 м понад рівень моря.

Мінеральні цілющі води, сірчано-солоні боровинові, газові і пінкові купелі.

Лічнічі вказання: хвороби кровообігу, дихальних доріг (з знімком туберкульозу), хвороби органів травлення, хвороби печінки, жовчевих доріг, мочевиных доріг, крови, хвороби суглобів, м'язів і кісток, хвороби обміну речовин.

Засоби лічення: мінеральні питні води, мінеральні сірчано-солоні, боровинові, газові і пінкові купелі, літні купелі в Лімниці, плаї для теренового лічення, сонячна пляжа.

Ціни купелів: сірчано-солоні I кл. – 2,50 зл.; II кл. – 2, 00 зл.; боровинова I кл. – 4,00 зл., II кл. – 3,50 зл.; газова I кл. – 4,00 зл.; пінкова I кл. – 4,00 зл.

Ціни удержання в пансіоні: кімната на 1 особу з освітленням, обслугою і цілковитим удержанням (харч 4 рази денно) 5–6 зл. на день. Для родин знижка. Кухня живця під лікарським наглядом.

В 1934 р. побільшено заведення. Є новий павільйон з 31 кімнатами і центральним опаленням, електричне світло і водопроводи. Для розвиток – теніс, кругольня, рибальний спорт, ... чудові прогулянки на вершки Горганів (Ігровище, Грифа, Сивуля), стрільниця. Поч. сезону – 15 червня.” [1, с.84].

Тут же спеціалістами Управи столових дібр церкви було розроблено й спеціальні правила для відвідувачів заповідників:

“Припис для тих, хто відвідують кедровий заповідник ім. Митрополита Андрея Шептицького:

1. Вступ до заповідника знакованими пляями аж до відкликання безплатний.

2. Вступ на територію заповідника дозволяється тільки пішим, в'їзд кінно й возами лише визначеною дорогою за окремим дозволом управителя заповідника.

3. На території заповідника вільно перебувати і ходити тільки дорогами, стежками й визначеними туристичними плянами. Зокрема, заборонено сходити чи підходити збіч ями, молодняками й полониною.

4. Таборування і постій дозволені тільки на місцях на те визначених управителем заповідника.

5. Заборонено засмічувати заповідник, занечишувати джерела й потоки, поміщувати написи й знаки на деревах, скелях або на інших предметах на території заповідника; не вільно пляжувати на території заповідника.

6. Заборонено крикливо поводитися на терені заповідника; заборонені: хоровий спів, сурмлення, гра на яких-небудь інструментах і стріляння.

7. Заборонено зривати цвіти й інші частини рослин, викопувати рослини, ломати галуззя. Також заборонено ловити, вбивати, полохати й напасувати звірину. Не вільно збирати яких-небудь предметів в наукових, навчальних і збіркових цілях на терені заповідника. В осібних випадках управитель заповідника дозволить виїмково таку збірку для тих, хто ведуть на терені заповідника наукові праці.

8. Робити на терені заповідника які-небудь фотографічні знимки, фільми, якщо вони не мають аматорського характеру – без осібного дозволу управителя заповідника заборонено.

9. Всі поліційні приписи лісних і ловецьких законів обов'язують на терені заповідника й слід безоглядно до них пристосовуватись. Зокрема заборонено палити огнища (ватри) і вводити псів.

10. Відвідувачі кедриного заповідника обов'язані підпорядковуватися візуванням і вказівкам лісної сторожі.

11. Лісній сторожі й управителю заповідника прислуговує право стягнути з усіх, що провинилися супроти цих приписів передбачені грошові кари.

Управитель Столових Дібр гр-кат Митрополії Галицької” [1, с.84].

Серед документів знаходимо й лист щодо фінансування туристичних потреб з метою охорони природи: “... Прелімінована квота в прелімінарі на 1937 р. на цілі охорони природи і праці в заповідниках 600 зл. була би тим самим не вистарчаюча, бо понадто приходить ще будова стежок до заповідників, які ми вже розпочали. Просимо о дорученнях, чи не можна було б на це призначити додатково вищу квоту і зробити ворота і дороговкази до заповідників менші як вимагає проект.” [1, с.46].

УТКЦ підтримувала тісний зв'язок із різними туристичними й культурно-просвітницькими організаціями краю. Так, Українське краєзнавче туристичне товариство “Плай” організувало за згодою Управи столових дібр у лісах митрополії свої щорічні літні виїзні походи. Спеціально для цього в Підлютому Управою було створено туристичну станцію “Плай”, яка діяла щорічно протягом трьох місяців (липень – вересень). За це члени краєзнавчого туристичного товариства займалися впорядкуванням та охороною виділеної їм місцевості. Товариству було доведено ряд вимог щодо функціонування окремих туристичних таборів, зокрема, передбачено “...заборону стинати малі смеречки на полонині, ялицю-велетня огородити негайно від сторони дороги..., на полонині вбити стовпці, які би вели до домівки “Плаю”, в обох комплектах умістити гарні хрести деревлені...” [1, с.120]. Подібні вимоги були доведені і в інші табори, організовані в урочищах “Сокіл” та “Остоділ”, де діяли станції “Діточа Оселя”, “Пласт” і “Вакаційна Оселя”. Варто відзначити, що Центральна адміністрація столових дібр митрополії підтримувала також тісні стосунки і зі скаутською організацією “Пласт”.

Кожного року влітку “Пласт” проводив у осмолодських лісах митрополії свої навчання. Зокрема, у липні 1926 р. на горі Сокіл біля Підлютого відбулася третя загальнопластова зустріч, на якій були присутні 300 пластунів та понад тисяча жителів навколишніх сіл [10].

З огляду на широку туристичну діяльність УГКЦ, варто звернути увагу на унікальну Кедрову палату та Народну лічницю в урочищі Підлюте біля селища Осмолода. На початку ХХ ст. львівський єпископ Сильвестр Сембратович, звернувши увагу на цілющі природні джерела, організував у Підлютому біля Осмолоди прекрасну кедрову палату, яку збудували місцеві умільці без єдиного цвяха. Це була літня резиденція УГКЦ у Горганях, куди на відпочинок і лікування приїздили священнослужителі церкви й численні гості митрополії. Проте в роки Першої світової війни, коли російські війська під командуванням генерала Брусилова вели бої в Карпатах з австро-угорською армією, Кедрова палата була майже зруйнована, і згодом митрополит Андрей Шептицький власним коштом відбудував її та інші господарчі будівлі, що були поруч із нею.

Місцеві джерельні води, трохи солені, з домішками сірководню, йоду, вуглекислоти, мали широкий спектр лікувальної та оздоровчої сили, тому туристи й відпочивальники в Підлютому пили й використовували їх для купелів. Цілющу сірководневу воду було спрямовано в три басейни, які місцеве населення назвало в честь митрополита Шептицького – Андрієм, єпископа Сембратовича – Сильвестром і митрата о. Войнаровського – Титом. Це був знаний карпатський курорт, куди приїздили лікуватися не лише багаті, заможні люди, але й прості верстви населення. У документах того часу її називають “народною лічницею”, головним лікарем якої довгі роки був професор, доктор Панчишин [1, с.83].

Народна лічниця складалася тут із двох будівель, у яких було 50 кімнат і 14 лазень. Тут був бальний зал, бібліотека (читальня), телефон. Крім лікування, курортники мали можливість займатися спортом (теніс, футбол тощо), брали участь у піших мандрівках на довколишні горганські вершини – Грофу, Ігровець, Високу, Попадо та ін. Відпочивальники купалися в річках Лімниця та Молода. Ціни за послуги, як свідчить вищенаведена реклама, становили від 2 до 5–6 злотих [1, с.84].

У Підлюте, крім митрополита Андрея Шептицького, приїздило й багато інших церковних і громадських діячів, зокрема митрат Тит Войнаровський, Климентій Шептицький – брат митрополита, настоятель монастиря оо. Студитів, генерал Мирон Тарнавський. Тут проводилися наукові конференції, виробничі наради, зібрання численних громадських організацій – “Пласту”, “Сокола” та ін.

На жаль, у часи Другої світової війни Народна лічниця та Кедрова палата частково були зруйновані й спалені. У радянські часи Кедрову

палату знову було відбудовано і вона стала місцем відпочинку партійно-номенклатурної верхівки з Івано-Франківська, Києва і навіть Москви. У 70-х роках курорт у Підлютому став дачею тодішнього голови Президії Верховної Ради СРСР М.Підгорного. Проте десь у кінці 70-х років (імовірно, 1978 р.) Кедрова палата знову згоріла й відбудували її вже в 90-х роках [3, с.4].

Сьогодні нова будівля, яка вже мало чим нагадує освячені митрополічі палати, перебуває на балансі Осмолодського держлісгоспу Івано-Франківського обласного управління лісового господарства й чекає туристів-рекреантів. Цілюще сірководневе джерело з лікувальною водою є поруч, але в занедбаному стані й потребує для відтворення значних капіталовкладень.

Отже, як бачимо, УГКЦ тісно поєднувала туризм з охороною природи рідного краю. Таке поєднання двох аспектів господарської діяльності, направлене на збереження й примноження природних багатств краю, сприяло формуванню екологічної та духовної культури нації, адже від любові до рідної природи, до рідної землі у свідомості народу утверджувалася можливість зберегти свою національну ідентичність у майбутньому.

1. Центральний державний історичний архів України у Львові, ф.409, оп.1, спр.1392 (Справа про заснування Кедрового заповідника на горі Яйце біля Підлютого, 1907–1938 рр.), арк.1–200.
2. Там само, спр.1414 (Листування з управлінням маєтності с.Перегінсько про ведення лісового господарства, 1935–1938 рр.), арк.1–237.
3. Відомчий архів Осмолодського держлісгоспу, ф.1, оп.1, спр.627 (Проект організації і розвитку лісового господарства Осмолодського держлісгоспу Івано-Франківського обласного управління лісового господарства. Л/в 1996-1997 рр). – 255 с.
4. Анисимов Е. Классовая сущность идеологии и практики униатства: Автореф. дис... канд. филос. наук: 09.00.02. – М.,1977. – 20 с.
5. Бандрівський М.С. Пам'яткоохоронна діяльність Церкви в контексті національно-культурного руху в Галичині (кінець ХІХ–ХХ ст.): Автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01. – Львів, 2001. – 18 с.
6. Даниленко С. Дорогою ганьби і зради. – К., 1970. – 360 с.
7. Добрич В. У тіні святого Юра (Про реакційну діяльність греко-католицької церкви). – Львів, 1968. – 163 с.
8. Єгрешій О.І. Суспільно-політична та культурно-просвітницька діяльність єпископа Григорія Хомишина (1904–1945 рр.): Автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01. – Івано-Франківськ, 2003. – 21 с.
9. Заборовський Я. Митрополит Андрей Шептицький. Нарис про життя і служіння церкві і народові (1865–1944). – Івано-Франківськ, 1995. – 64 с.
10. Луцький Ярослав. Український краєзнавчо-туристичний рух у Галичині (1830–1939 рр.). – Івано-Франківськ, 2003. – С.121.

11. Марчук В. Українська Греко-Католицька Церква: історичний нарис. – Івано-Франківськ: Плай, 2001. – 164 с.
12. Перевезій В.О. Просвітницька діяльність Української греко-католицької церкви в 20–30-х роках XX століття: Автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01. – К., 1998. – 18 с.

The work is dedicated to the environmental activity of Ukrainian greek-catholic church in Halychyna during the 30-s of XX century. Special attention is paid to the one aspect of church activity in Perehinsko estate: tourism combined with preservation of the environment. It was proved, that Ukrainian greek-catholic church closely combined tourism and environmental activity. Such combination of two aspects favourably influenced formation of ecological and spiritual culture of the nation.

Key words: *environmental activity, tourism, UGCC, estate, ecological and spiritual culture, nation.*

УДК 322

ББК 66.032

В.В. Марчук

ЕТНОКОНФЕСІЙНІ ВІДНОСИНИ В УМОВАХ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: ПОЛІТОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

У статті на широкому фактологічному матеріалі здійснюється аналіз етноконфесійних відносин в умовах українського суспільства. Розглядається можливість запобігання конфліктним ситуаціям та формування в громадян незалежної держави почуття національної єдності, що вкрай важливо на сучасному етапі державотворення в Україні.

Ключові слова: *етноконфесійні відносини, політологічний аспект, державно-церковні відносини, конфесійні утворення.*

Держава й церква, будучи відносно автономними інститутами, перебувають у стані постійної взаємодії і взаємовпливу. Їх історична взаємодія призвела до утворення різноманітних моделей державно-церковних відносин. Аналіз сучасного стану й основних тенденцій розвитку державно-церковних і міжцерковних відносин засвідчує, що в Україні завдяки процесам демократизації суспільства відбувається поступальний розвиток релігійно-церковного життя.

Вплив церкви на політичне життя в Україні був би значнішим і більш конструктивним, якщо б, як це не парадоксально звучить, сама вона була менш політизована. На жаль, конфесійні утворення в Україні дотримуються різних поглядів на найважливіші політичні проблеми української держави і досить часто суперечка між ними має не релігійний, а суто політичний характер. Грунтуючись на наукових засадах політики у сфері державно-церковних відносин, постає нагальна необхідність запобігати конфліктним ситуаціям і формувати в громадян незалежної держави